

de evoluție a sensurilor devin nelimitate⁴, iar orice text poate deveni semnificativ pentru orice cercetare. În afară de acestea, P. Huart tinde, în argumentarea sa, să șteargă distincțiile dintre cuvânt și noțiune, ceea ce poate fi observat și din cauzele cărora le atribuie banalizarea lui γνώμη⁵. Cititorul rămâne adesea cu impresia unei inadecvări a metodelor, semantice, ale cercetării, la scopul ei declarat, acela de a fi o contribuție la istoria ideilor.

Concluziile care interesează cu adevărat istoria gândirii se bazează pe capitolele II și III; analiza celorlalte sensuri ale cuvintului este poate utilă pentru cîteva precizări ocazionale, dar n-are legătură directă cu ideile. Acumularea observațiilor de detaliu, anchetele extinse și la alți autori sînt subordonate unei idei generale: γνώμη a servit cîtorva scriitori din sec. V pentru a afirma credința în puterea rațiunii. Fără îndoială, filozofia greacă clasică a ajuns la această concepție, difuzată în mediile literare cele mai largi. Nu credem însă că demonstrația poate fi făcută prin analiza semantică a unui singur termen.

Donca Steriade

BASIL G. MANDILARAS (Βασίλειος Γ. Μανδηλαράς). *The Verb in the Greek Non-Literary Papyri*, Athens, Hellenic Ministry of Culture and Sciences, 1973, 493[-496]p. (Office of Scientific Research and Development)

Un tom impunător, de format mare, un solid instrument de lucru, cu un cuvînt înainte de C. A. Panaghiotakis. E o versiune prescurtată a tezei *Moods and Tenses of the Greek Non-Literary Papyri*, pe care autorul a elaborat-o în timpul studiilor sale „post-graduale” la Oxford, sub conducerea prof. D. M. Jones (Londra) și H. J. Lloyd-Jones (Oxford).

Scurta prefață a lui Mandilaras (p. 11–13) ne avertizează că au fost cercetate circa 1200 de papirusuri (date exacte la p. 219–220: anume 456 de documente „private și oficiale”, 384 de scrisori, 227 de documente publice și 127 private) acoperind cam un mileniu: cel mai vechi papirus grec neliterar datează din anul 311 î.e.n., cele mai tîrziu aparținînd începutului secolului al VIII-lea e.n.; evident, o bună parte din ele (503, din care 152 scrisori) sînt din sec. II–III. (Autorul nu precizează care e cel mai vechi: este nr. 1 din *Elephantine Papyri* ai lui O. Rubensohn, Berlin, 1907, despre căsătoria lui Herakleides cu Demetria din Cos, citat în patru rînduri de Mandilaras.)

Cartea nu pretinde să fie un manual complet de gramatică a papirusurilor: „such a work would require many volumes of the size of this book” (p. 13). Vasta bibliografie ocupă p. 23–40, fiind împărțită precum urmează: principalele ediții ale papirusurilor grecești (p. 23–31 !), cîteva ediții de ostraka (sînt utilizate numai șase, cf. p. 389), apoi colecții speciale de texte papiracee (scrisori, texte juridice, medicale; grupări cronologice etc.), după care vine abundenta listă de lucrări privind limba papirusurilor și a *Noului Testament*. Din ultima secțiune, citez două lucrări consacrate aceluiași subiect ca și cartea lui Mandilaras: R. C. Horn, *The Use of the Subjunctive and Optative Moods in the Non-Literary Papyri* (Philadelphia, 1926) și H. Zilliacus, *Zur Sprache griechischer Familienbriefe des III. Jahrhunderts n. Chr.* [P. Mich. 214–21] (Helsinki, 1943); alte două lucrări le reamintesc latinistilor: C. Wessely, *Die lateinischen Elemente in der Gräzität der ägyptischen Papyrusurkunden* (Viena, 1902) și Chr. Döttling, *Die Flexionsformen lateinischer Nomina in den griechischen Papyri und Inschriften* (Lausanne, 1920). Trebuie de asemenea să menționez precedenta lucrare a autorului însuși, *Studies in the Greek Language* (Atena, 1972), cu atît mai mult cu cît două capitole ale ei sînt reproduse în noua carte („Confusion of tenses”, p. 57 sqq.; „Time, aspect, and occurrences of the perfect”, p. 217 sqq.); Mandilaras mai citează în cîteva rînduri un articol propriu din *Athena*, LXV, 1961, “Ἐρρουνα εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν μὴ φιλολογικῶν παπύρων: Τελικοὶ σύνδεσμοι μετ’ἀπαρεμφάτου.

⁴ O listă a cîtorva sensuri ale lui γνώμη astfel stabilite: „principe à la fois intellectuel et moral que les hommes reçoivent à la naissance” (p. 22); „la raison humaine, mais la raison qui s’attache uniquement à préserver la noblesse de l’âme etc.” (p. 22); „le principe qui permet de distinguer le bien du mal” (p. 23); „âme” (p. 24, n. 2); „le simple bon sens” (p. 33); „une sorte de faculté qui appartient à l’homme et qui lui permet de résoudre des problèmes en face desquels la science des devins restait impuissante” (p. 34).

⁵ Sensurile concrete ‘aviz, opinie, moțiune politică și decizie judecătorească’ „semblaient fréquemment ne pas faire appel à une réflexion véritable”. De aici și discreditul „qui inévitablement atteignait le mot” și care afectează și „le principe intellectuel qui en était regardé comme l’origine” (p. 174) altfel spus sensul abstract.

Patru secțiuni preliminare (de aci înainte voi cita de regulă paragrafele, împărțite cu acribie) servesc de introducere.

„Research in the language of papyri”: „Since 1778, when the first papyrus [suprim nota] reached Europe, thousands of papyrus texts have been brought to light, and an equal number still await publication” (paragr. 1); dar la Basel există papirusuri încă din sec. al XVI-lea. Cu știrea mea, colecțiile însumează în vremea noastră circa 150.000 de papirusuri, din care n-au fost publicate mai mult de o zecime; în schimb, se repetăresc întruna edițiile vechi: numai în 1974 au fost relansate textele siglate de Mandilaras cu *P. Cairo Masp.* (p. 24), *P. Freib.* partea a doua; p. 25), *P. Gradenwitz, Grenf. i și Gron.* (p. 26). *P. Vers.* (p. 30), pe lângă altele nemenționate de el (de exemplu Preisigke — Spiegelberg, Schubart — Kuhn...). Papirusurile dovedesc că importanța atribuită „semitismelor” a fost mult exagerată (paragr. 3; cf. și p. 49, n. 4, apoi p. 341, n. 1). Autorul îi condamnă (paragr. 8) sever pe editorii care aticizează textul papirusurilor, arătând că *Berichtigungsliste...* ale lui Preisigke (continuate de Bilabel, apoi de M. David, van Groningen — al cărui nume apare greșit la p. 23 — și E. Kiessling; Mandilaras nu citează și vol. IV, 1964) sînt departe de a fi complete și încheind cu un scurt pasaj din H. C. Youtie: „a grammar remains a chief desideratum of papyrology to this day” (*Textual Criticism*, Londra, 1958, p. 49; la Mandilaras, p. 44).

„The language of non-literary papyri”: nu e identic cu *κοινή* vorbită, așa cum apare în *N(oul) T(estament)* (paragr. 11); granița dintre limba „oficială” din documentele publice și cea „populară” din corespondența privată nu sînt rigide, pentru că uneori documentele oficiale sînt mai „vulgare” decît scrisorile oamenilor instruiți, care respectă standardul atic (paragr. 12); totuși, scrisorile merită cea mai mare atenție (paragr. 18), chiar dacă ele utilizează „formulele epistolare”, care variază în timp; Îndeosebi expresiile de salut facilitează datarea (paragr. 19).

Secțiunea următoare prezintă relația dintre *N. T.* și papirusuri, avertizînd încă o dată de pericolul de-a exagera întinderea semitismelor (p. 49, n. 4: Zerwick consideră ca atare construcții pe care el însuși le găsește în limba clasică și în vorbirea populară din perioada elenistică); în concluzie (paragr. 35), greaca din *N. T.* e foarte apropiată de limba papirusurilor: „the Holy Ghost spoke the language of the people”, chiar și la autorii „mai literari” (Luca, Pavel, Petru), care folosesc infinitivul articulat la fel ca în papirusuri (paragr. 811); însă numai Luca, „because of his general tendency to indulge in Atticisms”, recurge frecvent la optativ (trăsătură „literară”; cf. paragr. 658, 1).

Ultima secțiune preliminară se ocupă de „aspect and time of the tenses”, înglobînd și paragrafele citate despre „confusion of tenses”; e sugestiv tabelul pe secole al timpurilor verbale (paragr. 49).

Cercetarea propriu-zisă (p. 61—373) se divide în 14 capitole de dimensiuni foarte inegale: dacă prezentului i se acordă 50 de pagini și infinitivului 44, e pe deplin normal ca reduplicarea să aibă numai cinci, iar viitorul anterior mai puțin de una. În jur de cîte 30 de pagini reparțizează autorul capitolele despre aorist, viitor și subjunctiv.

Cum nu pot reda nici măcar rezumatul făcut de Mandilaras, trebuie să mă limitez la unele remarci din — sau despre — cîteva capitole. Întîi adaug însă că fiecare capitol e precedat de o bibliografie aparte, conținîd uneori din trimiteri la lucrurile corespunzătoare ale operelor din bibliografia generală, dar de cele mai multe ori citînd alte lucrări, articole sau cărți, ca la p. 171 (unde apare și *Die Entwicklung des griechischen Futurums...* a lui N. Bănescu, din păcate cu numele desfigurată — și absent din indice), ori mai ales la infinitiv (p. 308), unde se găsesc în plus vreo douăzeci de monografii (inclusiv a lui Bacinschi, București, 1946 — absent și el din indice! —, ori Kurzová, Praga, 1968) și studii, pe lângă alte cîteva care sînt prezentate numai în note. Informația lui Mandilaras e de-a dreptul uimitoare.

Iată cum e organizat întîiul capitol, despre prezent (p. 61—110): I. Formarea temei: verbe tematice (contraze, în -εώ, în -ζω, prezentele în -ντο, în -σκω), verbe în -μι, „forme alternative de prezent” (cu dezvoltări fonetice, morfologice etc.); II. Începutul și utilizările prezentului indicativ: prezentul simplu, progresiv, perfectiv, viitor, conativ, iterativ, istoric, gnomic. Vedem așadar că studiul e nu numai morfologic, ci și sintactic (iar mai departe chiar stilistic). Cîteva observații. În paragr. 57, două forme absente din suplementul la Liddell — Scott — Jones. În paragr. 64, următoarele derivate din latină: ἀγαπεύω, ἀμβετεύω, ἀνωτεύω, δεληγατεύω, κομψοματεύω (lipsește în *LSJ-Suppl.*), κουρατεύω (forma pasivă lipsește și ea din *LSJ-Suppl.*), πατρωνεύω (formă activă din sec. I î.e.n.), πραιδεύω < πραιτεύω, βογεύω; într-alte locuri apar alte latinisme, ca σίγνα ori κάστρα, cunoscute de multă vreme. În paragr. 71, încă în verb lipsă din *LSJ-Suppl.* La paragr. 95, n. 2: autorul nu crede că grec. modern δώνω provine din latină. În paragr. 103 sqq., trecerea lui εἶμι la flexiunea deponentă (imperfectele ἤμην, ἤμεθα din sec. III î.e.n.). Dubletele γί(γ)νομαι și γί(γ)νώσκω sînt cercetate în paragr. 158: în inscripțiile atice, raportul între γίνομαι și γίνομαι este de

44 : 0 între anii 445—292 î.e.n., dar de 1 : 32 între 290—230 ; în perioada romană, 3 : 7 ; γῆν- nu apare în inscripțiile de la Pergam, iar cele de la Magnesia nu-l folosesc nici pe γῆνομαι, nici pe γῆνώσωκω ; forma γῆν- e cea normală în papyrusuri, cealaltă — sporadică — denotînd influența școlii. La paragr. 217, n., o interpretare diferită la *P. Lond.* 413, 16—18 (circa 346 e. n.) furnizează încă un exemplu de τάχα = 'quickly', pe lingă unicul acceptat de *LSJ*. Paragrafele dedicate verbelor în -μι trezesc la prima vedere o nedumerire, pentru că la verbe ca δίδωμι sînt tratate aici nu numai prezentul, ci și imperfectul, subjunctivul, optativul, imperativul, infinitivul, participiul și cele citeva forme medio-pasive, iar la altele și mai mult ca perfectul ; îmi dau seama însă că procedeul este economic.

Un important capitol este cel despre augment (pag. 111—126), foarte instabil în papyrusuri. Autorul începe cu originea și dezvoltarea lui (paragr. 231, n. : în greaca miceniană apare o singură dată augmentul, la *apedoke*, dar e atestat și *apudoke*), explicîndu-i apoi dispariția prin faptul că desenele și tema temporală erau suficiente pentru a indica trecutul, situația fiind similară cu cea din greaca modernă. În papyrusuri, augmentul silabic lipsește mai des la mai mult ca perfect decît la imperfect și aorist (paragr. 233 ; pentru cauzele fonetice, vezi paragr. 236 : aceeași tendință în greaca modernă). Deaugmentarea falsă e frecventă la verbele compuse (paragr. 240, 1 ; cf. și paragr. 250), iar altele se augmentează prepoziția (paragr. 244 ; cf. și paragr. 267). Augmentul temporal dispare mai ales prin anularea distincției de cantitate la omofone (paragr. 253) ; la εὐ-, papyrusurile din vremea romană preferă formele fără augment (la fel apoi în *N. T.*). Într-un număr restrîns de cazuri, augmentul η- a fost transferat la alte timpuri și moduri (paragr. 272).

Cu privire la imperfect (pag. 127—139), mă limitez să redau categoriile stabilite de Mandilaras (vezi și tabelul din paragr. 297 cu explicațiile subsecvente) : narativ, iterativ („or customary”, paragr. 286), „continual” (nu „progresiv”), aoristic, conativ (subîmpărțit în inceptiv, „attempted” sau „interrupted”, deziderativ) și epistolar, cel din urmă fiind comun în perioada ptolemaică, înlocuit de prezent în era creștină.

În legătură cu aoristul (pag. 140—170), două observații textuale : la paragr. 317, 6, în *P. Lond. Inv. No.* 1575, 10 (nu 9 !), stă ἤ(λ)θας, nu ἤλαθας (cf. paragr. 906) ; la paragr. 321, ar trebui preferată „lectio difficilior” a lui Youtie (nota 1) la *P. Oxy.* 2182, 9 (an. 166 e. n.) Remarc apoi tabelul aoristelor preferate în locul perfectelor neregulate, îndeosebi în perioada romană și bizantină (paragr. 330).

Viitorul (pag. 171—199) : o greșeală din *LSJ* semnalată la paragr. 361 și o greșeală de tipar (σεαυρόν !) în paragr. 396, unde *Jas.* este Iacob (la fel pag. 389 etc.).

După citeva pagini despre reduplicare, în declin din perioada κοινή, dispărută în greaca modernă chiar și la participiul, urmează perfectul (pag. 205—228). Cum am arătat, el s-a retras în fața aoristului ; forma în -κα e mult mai frecventă decît cea în -α (paragr. 433—444) iar desinențele tind să fie substituite de ale aoristului (paragr. 450). Tabelul de la pag. 219—220 e instructiv : dacă, de pildă, în sec. I î.e.n., la 3 aoriste avem 10 perfecte, în sec. V e. n. găsim cite 3 aoriste la un perfect. Înțelesurile perfectului : intensiv, extensiv (sau efectiv), rezultativ, aoristic, epistolar („an idiom found exclusively in the papyri”, paragr. 475), iterativ și gnomic.

Mai mult ca perfectul (pag. 229—239) a avut o viață scurtă și în papyrusuri, iar viitorul anterior (paragr. 525) e atestat de un singur exemplu (sec. III î.e.n.), în toate celelalte cazuri fiind înlocuit cu forme perifrastice, rare și ele deja din vremea Ptolemeilor.

Capitolele următoare sînt dedicate modurilor.

Subjunctivul (pag. 241—270) interesează în primul rînd prin sensurile lui în propozițiile principale : volitiv (hortativ, iusiv, prohibitiv), viitor și deliberativ ; dintre acestea, iusivul era substituit de imperativ în perioada clasică. În propozițiile secundare de scop, ἵνα îl înlocuiește tot mai mult pe ὅπως : raportul dintre ele e de 9 : 145 la Homer, 8 : 10 în papyrusuri din sec. II î.e.n., dar 14 : 1 în sec. VII e.n. (paragr. 576—577).

Optativul (pag. 271—287) „does not hold a real position in the language of the papyri” (paragr. 657), cum a regresat de altfel neconținut și în limba literară : într-o sută de pagini Xenofon are 330 de optative, dar Diodor din Sicilia doar 13 (paragr. 658 ; de peste 25 de ori mai puțin !). Pomenesic respingerea de către autor a emendărilor propuse de Schubart și Wilcken la *B.G.U.* 984, 27, transcris corect în ediția princeps (pag. 278, n. 2).

În capitolul imperativului (pag. 288—307), mă opresc numai la pluralul de politețe la persoana a doua, pentru care întiiul exemplu pare să fie μνημονεύσατε τῶν περιστεριδῶν ἡμῶν al școlarului care îi scrie de departe tatălui său (*P. Lond. Inv. No.* 1575, 27—28, de la începutul secolului al III-lea e.n., publicat din 1919 ; paragr. 715 ; la pag. 28, numărul papyrusului (e tipărit eronat).

Voi arăta și structura amplului capitol consacrat infinitivului (pag. 308—351) : bibliografie (vezi mai sus) ; introducere ; secțiunea de morfologie (tema verbului) ; terminațiile : -ev la prezent, aoristul prim și la perfect, apoi -ει și -ῆ, confuzia terminațiilor ; infinitivul aoristului

secund); sensurile infinitivului (imperativ; scop; „of result”; $\epsilon\lambda\alpha$ cu infinitiv; infinitivul absolut); secțiunea de sintaxă, foarte complexă și ea: infinitivul nearticulat (subiect, subiect al lui $\epsilon\sigma\tau\iota$, al lui $\gamma\iota\upsilon\epsilon\tau\alpha\iota$ impersonal, după expresii cu $\xi\chi\epsilon\iota\upsilon$, după verbe impersonale ori utilizate impersonal), infinitivul complement al unui verb (cu $\epsilon\lambda\alpha$ și $\delta\epsilon\iota$), infinitivul articular (fără prepoziții: la nominativ, acuzativ, genitiv — după verbe sau expresii impersonale, după substantive sau expresii verbale, după verbe —, la dativ; cu prepoziții și adverbe). Remarcabilă e funcția complet nouă a infinitivului precedat de $\tau\omicron\upsilon$ în loc de subiect: „in the development of this construction $\tau\omicron\upsilon$ began as a reinforcing particle, and gradually assumed the character of an element closely associated with the infinitival expression” (paragr. 816); iată un curios exemplu (paragr. 818, 1) din *P.S.I.* 826, 3 (sec. IV—V e.n.): $\acute{\alpha}\nu\alpha\gamma\kappa\alpha\iota\omicron\nu \eta\gamma\eta\sigma\acute{\alpha}\mu\eta\nu \tau\omicron\upsilon \pi\rho\sigma\alpha\gamma\omicron\rho\epsilon\upsilon\sigma\acute{\epsilon}\sigma\alpha\iota$, corespunzând lui $\acute{\alpha}\nu\alpha\gamma\kappa\alpha\iota\omicron\nu \omicron\upsilon\nu \eta\gamma\eta\sigma\acute{\alpha}\mu\eta\nu \pi\alpha\rho\alpha\kappa\alpha\lambda\acute{\epsilon}\sigma\alpha\iota$ din 2 *Cor.* 9, 5. Importanța mereu crescândă a infinitivului articular după prepoziții ori adverbe reiese limpede din tabelul de la pag. 339—340: numai $\epsilon\lambda\zeta$ și $\epsilon\upsilon$ apar în toate cele șase rubrici (Herodot, Tucicide, Xenofon, scriitorii elenistici, papirusuri, *N.T.*), pe cînd $\pi\lambda\acute{\eta}\nu$, $\chi\acute{\alpha}\rho\iota\nu$ și $\chi\omega\rho\iota\zeta$ (urmate de articol și infinitiv) se găsesc doar la scriitorii elenistici și în papirusuri ($\xi\omega\zeta$ și în *N.T.*).

În sfîrșit, participiul (pag. 352—373), care tinde spre o formă indeclinabilă, realizată aproape total în greaca modernă. Avem în papirusuri un participiu masculin lîngă un substantiv feminin, pluralul pentru singular sau invers etc. Genitivul absolut e folosit și cînd subiectul lui e prezent (ca subiect ori obiect) în propoziția principală: dar asemenea incorectitudinii apar și la Tucicide ori alți scriitorii clasici (paragr. 909). În general, participiul e tratat cu aceeași libertate ca infinitivul, pe care de altfel îl înlocuiește adesea, ca de exemplu în $\acute{\alpha}\lambda\lambda\acute{\alpha} \sigma\upsilon \epsilon\iota\kappa\alpha\nu\delta\omicron\varsigma \epsilon\iota\lambda \delta\iota\omega\kappa\omega\nu$ (în loc de $\delta\iota\omega\kappa\epsilon\iota\nu$) din *P. Cairo Zen.* 59060, 11 (an. 257 i.e.n.; paragr. 915).

Un concis (pag. 376—384) rezumat în grecește e urmat de trei indici, deosebit de util. Primul este o listă a textelor folosite: texte literare (de la Homer pînă la Georgillas din sec. XIII ori *Cronica Moreei*), inscripții (menționez piatra de la Rosetta și *I.O.S.P.E.* a lui Latyșev), *Noul* și *Vechiul Testament*, ostraka și papirusurile (pag. 389—445); puține inadvertențe: la *P. Lond.* 42 lipsește trimiterea pentru rîndurile 19—20 (paragr. 879), la *P. Lond.* 235 pentru rîndurile 20—21 (paragr. 765), iar la *P. Lond. Inv. No.* 1575, 12—13 trimiterea e greșită. Al doilea indice, de materii și nume (pag. 447—454), e numai selectiv, prea selectiv chiar: recunosc, amploarea bibliografiei i-ar fi sporit prea mult dimensiunile. Extrem de important este ultimul indice (pag. 455—493), al formelor verbale: întinderea lui mă scutește de orice apreciere; corejez o trimitere la $\sigma\pi\omicron\upsilon\delta\alpha\sigma\omicron\nu$: „730 (1)”, nu „... (2)”; asemănător la pag. 450, „inscriptions”, unde „267 (2)” stă în loc de „... (1)”. Dar greșelile de tipar într-o lucrare de natura aceeaia sînt aproape inevitabile, mai ales la citate, nume ori titluri în alte limbi decît greaca și engleza; vezi, astfel, pag. 33 (la „Lange”), pag. 75, n. 1 (și pag. 241, la bibliografia capitolului), pag. 85, n. 2 (Nachmanson; cf. și pag. 89, n. 1; pag. 127, la bibliografie), pag. 121, n. 4, pag. 205 (bibliografie; Hatzidakis! cf. și pag. 449), paragr. 623 (persoana a treia: $-\epsilon\iota\sigma\tau\alpha\nu$), paragr. 812 („especially”) etc.

E numai vina mea dacă n-am izbutit să demonstrez adevărul, anume că lucrarea lui Mandilaras reprezintă o temelie solidă și un model valoros pentru toate cercetările viitoare în acest domeniu, aproape ineputabil, menit să arunce neconținut noi lumini asupra istoriei c o m p l e t e a limbii grecești.

Traian Costa

EUGEN CIZEK, *Tacit*, București, Editura Univers, 1974, 285 p.

Imaginile de neuit ale autorului *Analelor* au impresionat și vor impresiona nenumărate generații de cititori. Trebuie însă să se găsească din cînd în cînd cineva care să-l compare pe Tacit cu el însuși, cu epoca sa și mai ales cu concepțiile contemporanilor celui care-l analizează: critica marelui istoriograf este mereu deschisă, mereu disponibilă pentru noi judecăți de valoare. Credem însă că, în urma lucrării de sinteză, fără precedent, după cite știm, în literatura românească de specialitate, a lui Eugen Cizek, această disponibilitate se va reduce pentru destul de multă vreme. Monografia lui Eugen Cizek, scrisă într-un stil plin de nerv, concis, după preceptul $\mu\eta\delta\epsilon\nu \acute{\epsilon}\gamma\alpha\nu$, utilizînd o bogată bibliografie, deși pune la contribuție întreaga exegeză modernă, are totuși meritul unei originalități care-i structurează analiza și supune atenției noastre o problematică inedită, descoperind resorturile cele mai intime ale artei taciteice, precum și conexiuni nebanuite, realizate la diferite nivele de investigație toate tratate cu sagacitate.

Materialul, organizat sistematic, este împărțit în nouă capitole cu titluri sugestive precum „Acțiunea lui Tacit”, „Primul contact cu structura operei lui Tacit” etc. Autorul conexează cu o logică strînsă, ca într-un epilogism, întregul material în care Tacit și-a pus deopotrivă